

www.litusgo.eu

LitusGo Εγχειρίδιο
Ενότητα 11
**Διαχείριση Χερσαίου και
Θαλάσσιου Τοπίου**

Υπεύθυνος Έκδοσης:
Isotech Ltd, Ερευνητές – Σύμβουλοι Περιβάλλοντος
www.isotech.com.cy

Το έργο υποστηρίζεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μέσω του Προγράμματος Leonardo da Vinci, Multilateral Project for the Development of Innovation 2009. *Το Εγχειρίδιο αυτό δεσμεύει μόνο τον συντάκτη του και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση μπορεί να γίνει στις πληροφορίες που περιέχονται σε αυτό.*

ISBN set 978-9963-720-22-4

ISBN 978-9963-720-33-0

Το εκπαιδευτικό εγχειρίδιο του LitusGo αποτελεί μέρος του εκπαιδευτικού πακέτου που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του έργου LitusGo και το οποίο έχει αναρτηθεί στον ιστοχώρο www.litusgo.eu. Το έργο LitusGo έχει ως στόχο την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων των Τοπικών Αρχών και των τοπικών κοινωνικών εταίρων στα θέματα που αφορούν την Ολοκληρωμένη Διαχείριση της Παράκτιας Ζώνης και τους τρόπους αντιμετώπισης, σε τοπικό επίπεδο, των επιπτώσεων από την κλιματική αλλαγή. Το Εγχειρίδιο έχει σπονδυλωτή δομή: αποτελείται από 20 αυτοτελείς ενότητες που μπορούν να διαβαστούν είτε ανεξάρτητα, είτε στο σύνολό τους (δίνοντας την ολοκληρωμένη προσέγγιση του θέματος). Το εγχειρίδιο έχει μεταφραστεί στις τέσσερις γλώσσες του προγράμματος: Ελληνική, Αγγλική, Μαλτέζικη και Τουρκική. Διατίθεται σε τρεις μορφές: σε μορφή wiki στον ιστοχώρο του LitusGo, σε dvd και στην ανά χειράς έντυπη μορφή, στην οποία η κάθε ενότητα αποτελεί ανεξάρτητο βιβλιαράκι και τα 20 βιβλιαράκια-ενότητες του κάθε εγχειριδίου περιλαμβάνονται σε χάρτινη θήκη.

- Ενότητα 1: Ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο
- Ενότητα 2: Εμπλοκή κοινωνικών εταιρών/ Δημόσια Συμμετοχή
- Ενότητα 3: Αειφόρος τουρισμός/ Φέρουσα ικανότητα
- Ενότητα 4: Διαχείριση υδατικών πόρων
- Ενότητα 5: Αλιεία/ Ιχθυοκαλλιέργεια
- Ενότητα 6: Ποιότητα παράκτιων υδάτων
- Ενότητα 7: Διαχείριση οικοσυστημάτων (χερσαία και παράκτια οικοσυστήματα)
- Ενότητα 8: Διαχείριση αποβλήτων/ ανακύκλωση/ κομποστοποίηση
- Ενότητα 9: Αέρια ρύπανση
- Ενότητα 10: Χρήσεις γης/ Πολεοδομία/ Παράκτια υπερανάπτυξη
- Ενότητα 11: Διαχείριση χερσαίου και θαλάσσιου τοπίου
- Ενότητα 12: Παράκτια μορφολογία: Διαχείριση της παράκτιας διάβρωσης
- Ενότητα 13: Αστική Όχληση 1: Ηχορύπανση
- Ενότητα 14: Αστική Όχληση 2: Οσμορύπανση, φωτορύπανση, θέρμο-υγρορύπανση
- Ενότητα 15: Αρχαιολογικοί χώροι/ Χώροι ιστορικής αξίας/ Μνημεία κληρονομιάς
- Ενότητα 16: Διαχείριση ακραίων συνθηκών: κινδύνων πλημμύρας, παράκτιες πλημμύρες και θαλάσσιες καταιγίδες
- Ενότητα 17: Ξηρασία
- Ενότητα 18: Ερημοποίηση
- Ενότητα 19: Ενέργεια: κατανάλωση και διαχείριση
- Ενότητα 20: Πράσινη Δόμηση

Συγγραφείς του Εγχειριδίου

Το εκπαιδευτικό εγχειρίδιο του LitusGo αναπτύχθηκε από την ομάδα εργασίας εκπαιδευτικού υλικού του LitusGo:

Για τη συγγραφή των Ενοτήτων 1, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19 εργάστηκε η επιστημονική ομάδα του συντονιστή του έργου ISOTECH Ltd. Κύριοι συγγραφείς: Ξένια Ι. Λοϊζίδου, Πολιτικός Μηχανικός/ Ακτομηχανικός και Μιχάλης Ι. Λοϊζίδης, Χημικός Μηχανικός/ Μηχανικός Περιβάλλοντος.

Για τη συγγραφή των ενοτήτων 3, 4, 5, 10, 11, 15, 20 εργάστηκε η επιστημονική ομάδα της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού/ Πρόγραμμα ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ. Κύριοι συγγραφείς: Γεωργία Κίκου, Γεωγράφος, Msc Περιβαλλοντολόγος, Υπεύθυνη Προγράμματος ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ, Αλέξανδρος Μουταφτσής, Οικονομολόγος Msc Περιβαλλοντολόγος, Λεωνίδας Οικονομάκης, Διεθνείς κ Ευρωπαϊκές Σπουδες, MA International Development.

Για τη συγγραφή της Ενότητας 2 εργάστηκε η επιστημονική ομάδα του Κέντρου Μελετών και Έρευνας ΑΚΤΗ. Κύριος Συγγραφέας: Κυριακή Δημητρίου, MSc European Studies. Η ΑΚΤΗ ήταν υπεύθυνη για την επιμέλεια των ενοτήτων, με συντονιστή τον Κωνσταντίνο Γεωργιάδη (MSc στην Ολοκληρωμένη Διαχείριση Παρακτίων Ζωνών). Το δημιουργικό της έντυπης μορφής σχεδιάστηκε από την Αναστασία Γεωργίου, απόφοιτο Καλών Τεχνών (MA Sustainable Design).

Ο Dr Alan Pickaver, εκ μέρους του εταιρίου EUCC, ήταν ο υπεύθυνος για τον έλεγχο ποιότητας του περιεχομένου των ενοτήτων.

Οι Εταίροι του LitusGo:

Το εταιρικό σχήμα αποτελείται από εκπροσώπους των κυριότερων κοινωνικών εταίρων που δραστηριοποιούνται στις παράκτιες περιοχές: μικρομεσαίες επιχειρήσεις, Σύμβουλοι, ΜΚΟ και Τοπικές Αρχές.

Συντονιστής / Δικαιούχος:

ISOTECH Ltd. Ερευνητές / Σύμβουλοι Περιβάλλοντος
www.isotech.com.cy

Κύπρος:

Δήμος Πάφου www.pafos.org.cy

ΑΚΤΗ Κέντρο Μελετών και Έρευνας, www.akti.org.cy

Ελλάδα:

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ Περιβάλλοντος και Πολιτισμού
www.ellet.gr / **Πρόγραμμα ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΙΓΑΙΟ,** www.egaio.gr

ONISIS - Ανάπτυξη διαδικτυακών εφαρμογών
www.onisis.gr

Μάλτα:

Ο Δήμος του Kirkop www.kirkop.gov.mt

Ολλανδία:

Οργανισμός EUCC – The Coastal & Marine Union www.eucc.net

Ενότητα 11

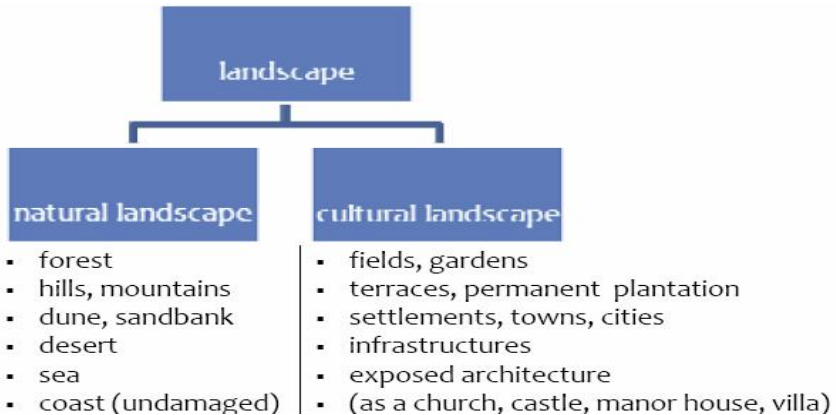
Διαχείριση Χερσαίου και Θαλάσσιου Τοπίου

1| Θεωρητικό υπόβαθρο

Η διαδικασία επίβλεψης του σχεδιασμού, της δημιουργίας και της διατήρησης μιας εργασίας για το τοπίο ονομάζεται **διαχείριση τοπίου**. Σύμφωνα με την ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2000), Άρθρο 1:

*«**Τοπίο** σημαίνει μια περιοχή, όπως την αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι, των οποίων ο χαρακτήρας είναι αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών και/ή ανθρώπινων παραγόντων.....**Διαχείριση τοπίου** σημαίνει δράση, όπως νοείται μέσα από την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης, για να διασφαλίσει την τακτική συντήρηση ενός τοπίου, έτσι ώστε να καθοδηγεί και να εναρμονίζει αλλαγές που επιφέρουν κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές διαδικασίες».*

Φυσικά τοπία είναι τα τοπία που έχουν αναπτυχθεί σύμφωνα με φυσικούς νόμους, ενώ πολιτισμικά τοπία είναι εκείνα που έχουν αναπτυχθεί μέσα από ανθρώπινες δραστηριότητες και επιρροές επάνω στα πρώτα (όπως με παραδοσιακές αγροτικές μεθόδους, για παράδειγμα).

Φωτογραφία 1. "Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους στη Μεσόγειο" (PAP/RAC 2010).

Η διαχείριση του τοπίου βασίζεται στη διαχείριση του εδάφους, αλλά η διαχείριση του παράκτιου (συμπεριλαμβανομένου και του θαλάσσιου) τοπίου αναφέρεται στη διαχείριση τόσο των χερσαίων, όσο και των θαλάσσιων περιοχών.

Δυστυχώς, παρ' όλης της μοναδικότητας και αναγνωρισιμότητας των μεσογειακών τοπίων, η διαχείριση τους δεν είναι ακόμα αποτελεσματική, με το μαζικό τουρισμό να έχει ήδη οδηγήσει στην υποβάθμιση και σε κάποιες περιπτώσεις στην πλήρη καταστροφή τους.

Φωτογραφία 3: Ένα διάσημο παράκτιο τοπίο: ο βράχος της Αφροδίτης στην Πάφο, Κύπρος

"Αναγνωρίζεται ότι το τοπίο είναι ένα σημαντικό μέρος της ποιότητας ζωής για τους ανθρώπους παντού: στις αστικές περιοχές και την ύπαιθρο, σε υποβαθμισμένες περιοχές καθώς και σε περιοχές υψηλής ποιότητας, σε περιοχές αναγνωρισμένες ως ιδιαίτερου κάλλους καθώς και καθημερινές περιοχές». (ibid)

Το πρόγραμμα LitusGo προσπαθεί να συμπληρώσει αυτό το πληροφοριακό και επιμορφωτικό κενό για τη διαχείριση του τοπίου και να παρέχει, στα τοπικά όργανα λήψης αποφάσεων και τις ομάδες ενδιαφερομένων, πρακτικές και εφαρμόσιμες προτάσεις και λύσεις, έτσι ώστε να είναι δυνατή η ανάληψη δράσης και η λήψη αποφάσεων που προωθούν τη διαχείριση του τοπίου.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο (Φλωρεντία 20.Χ.2000- που μέχρι τώρα έχει υπογραφεί από 39 χώρες και έχει ήδη επικυρωθεί από 33, όπως ισχύει μέχρι τις 9/05/2011) «...η ανάπτυξη δασικών, αγροτικών, βιομηχανικών και εξορυστικών τεχνικών καθώς και του περιφερειακού σχεδιασμού, της πολεοδομίας, των μεταφορών, των υποδομών του τουρισμού και της αναψυχή και σε πιο γενικό επίπεδο, οι μεταβολές στην παγκόσμια οικονομία επιταχύνουν πολλές φορές τη μεταμόρφωση των τοπίων.»

Η βλάβη που έχει ήδη γίνει είναι τόσο σοβαρή, που ο χαρακτήρας του τοπίου μεταβάλλεται εντελώς.

Στο σχεδιασμό του τοπίου, η ευπάθεια αναφέρεται ως “η πιθανή αρνητική επίδραση των σχεδιασμένων δραστηριοτήτων στις αξίες του ανθρωπογενούς και φυσικού περιβάλλοντος.” (Steiniz, 1967 όπως αναφέρεται στους Golobic και Beskvar Zaucer, 2010).

Σίγουρα κάποια τοπία είναι πιο ευαίσθητα από κάποια άλλα και παρόλο που είναι δύσκολο να ξεχωρίσουμε την αιτία που ένας αριθμός μεταβλητών επιδρά στις διάφορες τοποθεσίες, είναι πιθανό να αναγνωρίσουμε δυο κύριες πηγές (αιτίες) οπτικής ευπάθειας στα τοπία:

1. Ανθρώπινες παρεμβάσεις και
2. Περιβαλλοντικές αιτίες: τόσο εξωτερικές (φως, καιρός, εποχή του χρόνου) όσο και εσωτερικές (κλίση, έδαφος, βλάστηση) (Χατζηστάθη & Ισπικούδη, 1995).

Διαχείριση θαλάσσιου και παράκτιου τοπίου

Το μήκος της μεσογειακής ακτογραμμής φτάνει περίπου τα 46,000 km, και της νησιωτικής περίπου τα 19,000 km (SOED, 2009). Δυστυχώς, λόγω της γραμμικής φύσης της παράκτιας αστικοποίησης που λαμβάνει χώρα (ως επί το πλείστον ασχεδίαστα), περίπου το 40% του συνολικού μήκους της παράκτιας περιοχής είναι ήδη κατειλημμένο (PAP/RAC, 2010:6). Ορισμένοι από τους κυριότερους λόγους πίσω από την υποβάθμιση των μεσογειακών παράκτιων τοπίων – που έχουν προκληθεί κυρίως από ανθρώπινες δραστηριότητες είναι:

α) Η ανεξέλεγκτη αστικοποίηση των παράκτιων ζωνών, β) η αυξανόμενη ανάπτυξη εγκαταστάσεων (συνήθως σε πλήρη αντίθεση με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική) και μαζικού τουρισμού στις στενές παράκτιες ζώνες, γ) η άναρχη δόμηση κατοικιών στην παράκτια ζώνη, δ) η μεγέθυνση της εντατικής βιομηχανίας και των θαλάσσιων μεταφορών (συμπεριλαμβανομένων την κατασκευή λιμανιών και μαρινών), ε) η υποβάθμιση των αγροτικών περιοχών, εξαιτίας της εγκατάλειψης των παραδοσιακών καλλιεργητικών τεχνικών, στ) η διάβρωση του εδάφους και οι επιδράσεις της ερημοποίησης ζ) οι ολοένα πιο συχνές δασικές πυρκαγιές και η ρύπανση. Είναι, επίσης, εντυπωσιακό ότι τα δημόσια απόβλητα συνεισφέρουν ως 80% της θαλάσσιας ρύπανσης της Μεσογείου! (PAP/RAC, 2010:13).

Τα αποτελέσματα είναι εξίσου σοβαρά και περιλαμβάνουν:

α) τη μείωση και υποβάθμιση των φυσικών ενδαιτημάτων ή πολιτισμικά σημαντικών περιοχών, β) την περιορισμένη πρόσβαση στις ακτές, γ) τον μόνιμο ανασχηματισμό των ακτών, δ) τη μείωση της γονιμότητας του εδάφους και του θαλάσσιου πλούτου, ε) την αυξημένη ρύπανση και εξαθλίωση της θάλασσας, στ) της υπερβολικής κατανάλωσης νερού σε περιοχές που έχουν ήδη πρόβλημα ανεπάρκειας. Γενικά, υπάρχει μια μαζική μεταβολή ταυτότητας του μεσογειακού παράκτιου και χερσαίου τοπίου.

Φωτογραφία 4. Φολέγανδρος, (φωτό: Ηλίας Νόκας)

4| Πώς αντιμετωπίζουμε το πρόβλημα

Τα μέτρα που παρατίθενται παρακάτω είναι σύμφωνα με το άρθρο 5 και 6 Σύμβασης του Τοπίου του Συμβουλίου της Ευρώπης, σχετικά με την αντιμετώπιση των προβλημάτων του παράκτιου και χερσαίου τοπίου.

Άρθρο 5 – Γενικά μέτρα:

Κάθε εταίρος αναλαμβάνει:

1. *"τη νομική αναγνώριση των τοπίων, ως ενός ουσιαστικού συστατικού του περιγύρου των ανθρώπων, μια έκφραση της ποικιλίας της κοινόχρηστης πολιτισμικής και φυσικής κληρονομιάς και ένα θεμέλιο της ταυτότητας τους"*
2. *"να καθιερώσει και εφαρμόσει πολιτικές τοπίου, με στόχο την προστασία, διαχείριση και σχεδιασμό του τοπίου μέσα από την υιοθέτηση συγκεκριμένων μέτρων όπως καθορίζονται στο άρθρο 6"*
3. *"να καθιερώσει διαδικασίες για τη συμμετοχή του γενικού κοινού, των τοπικών και περιφερειακών αρχών και άλλων μερών που ενδιαφέρονται για τον ορισμό και την εφαρμογή των πολιτικών για το τοπίο που αναφέρονται στην παραπάνω παράγραφο β"*
4. *"να ενσωματώσει το τοπίο στις περιφερειακές και πολεοδομικές πολιτικές και στις πολιτισμικές, περιβαλλοντικές, αγροτικές, κοινωνικές και οικονομικές πολιτικές, καθώς και σε οποιοσδήποτε άλλες πολιτικές με πιθανή έμμεση ή άμεση επίδραση στο τοπίο"*

Άρθρο 6 – Συγκεκριμένα μέτρα:

1. Ευαισθητοποίηση
2. Επιμόρφωση και εκπαίδευση
3. Αναγνώριση και εκτίμηση
4. Στόχοι ποιότητας τοπίου
5. Εφαρμογή

«Για να τεθούν σε ισχύ οι πολιτικές για το τοπίο, κάθε εταίρος αναλαμβάνει να εισάγει όργανα που στοχεύουν στην προστασία, διαχείριση και/ή το σχεδιασμό του τοπίου».

Μέρος της αναγνώρισης και εκτίμησης της ευπάθειας του τοπίου είναι διάφορες διαδικασίες που έχουν ενσωματωθεί στο σύγχρονο σχεδιασμό του τοπίου όπως: α) εκτίμηση αειφορίας, β) μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων και τη γ) συγκριτική εκτίμηση εναλλακτικών επιλογών. Η ιδέα είναι να εκτιμηθεί ο βαθμός στον οποίο ένα σύστημα είναι πιθανό να υποστεί ζημιά εξαιτίας κάποιων απειλών και να παρέχει αξιόπιστη πληροφόρηση από ειδικούς για εκπόνηση πολιτικής και λήψη αποφάσεων (Golobic και Beskvar Zaucer, 2010: 17)

Επιπρόσθετα από όλες τις παραπάνω δράσεις, είναι ζωτικής σημασίας, οι Τοπικές Αρχές, να προβούν άμεσα:

- στον καθορισμό των σημαντικών τοπίων στις περιοχές τους
- στον καθορισμό των τοπίων που βρίσκονται σε κίνδυνο
- στην προσπάθεια αναγνώρισης των σημαντικών τοπίων που έχουν χαθεί / καταστραφεί εξαιτίας ανθρώπινων δραστηριοτήτων
- στην οριστικοποίηση αυτής της λίστας και την εκπόνηση άμεσων τρόπων για την προστασία τους, το φωτισμό τους, τη διατήρηση της καθαριότητάς τους, την απαγόρευση κάθε κατασκευής σε αυτά κτλ.
- στην προώθηση της εμπλοκής των ομάδων ενδιαφερομένων, μέσα από στοχευμένες επιμορφώσεις (όπως αναφέρονται στις προτάσεις της Σύμβασης για το Τοπίο) και μέσα από συγκεκριμένες εκδηλώσεις συμμετοχικής ευαισθητοποίησης. Παράδειγμα, με την οργάνωση φωτογραφικών διαγωνισμών που θα ζητείται από τους ντόπιους να συμμετέχουν και να φωτογραφίσουν τα τοπία που θεωρούν σημαντικά. Η δραστηριότητα αυτή θα παρέχει σημαντική πληροφορία και θα ενθαρρύνει τη συμμετοχή των ομάδων ενδιαφερομένων.

Φωτογραφία 5: Χαρακτηριστική μεσογειακή ξερολιθιά στη Μάλτα. Χαρακτηριστικό προστατευόμενου τοπίου.

Ακόμα ένας πιο άμεσος τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος είναι όντας φιλικότεροι προς το περιβάλλον μέσα από την υιοθέτηση πρακτικών "πράσινου τοπίου" που αναφέρεται στον σχεδιασμό του με φίλο-περιβαλλοντικές και αειφόρες πρακτικές. Για παράδειγμα, οι κηπουροί μπορούν να εφαρμόσουν τέτοιου είδους πρακτικές στους κήπους, ακολουθώντας απλά, αλλά πολύ σημαντικά βήματα, όπως αυτά που προτείνει η ΕΡΑ (European Environment Agency) σε ένα πρόσφατο σχετικό φυλλάδιο (2006):

- με την οικοδόμηση και διατήρηση ενός υγιούς εδάφους (έξυπνη χρήση του κομποστοποιητή, βλέπε την ενότητα του LitusGo “διαχείριση αποβλήτων”)
- κάνοντας τη φύτευση μια διαδικασία «προσαρμοσμένη στην τοποθεσία»
- ποτίζοντας έξυπνα
- υιοθετώντας μια ολιστική προσέγγιση για τη διαχείριση των παρασίτων
- φροντίζοντας το γκαζόν με φυσικό τρόπο.

Η προστασία του τοπίου είναι πολύ σημαντική, για την αισθητική των παράκτιων περιοχών, για τον ίδιο τον πολιτισμό και την ποιότητα ζωής.

Βιβλιογραφία / Χρήσιμες Πληροφορίες:

1. **Environmental Protection Agency - EPA, 2006.** "GreenScaping – The Easy way to a Greener, Healthier Yard", available at: www.epa.gov/greenscapes
2. **Golobic, M. and Beskvar Zaucer, L. 2010.** "Landscape Planning and Vulnerability Assessment in the Mediterranean." Regional Activity Center for the priority Actions Programme. Available at: <http://www.pap-thecoastcentre.org/pdfs/Landscape%20Vulnerability.pdf>
3. **Coastal Landscape Analysis and Modelling Study-CLAMS,** available at: <http://www.fsl.orst.edu/clams/>
4. **European Landscaping Convention (CoE, 2000),** available at: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/176.htm>
5. **PAP/RAC, 2010.** "Thematic Study- Outstanding Landscapes in the Mediterranean", Split 2010
6. **SOED, 2009.** "State of the Environment and Development in the Mediterranean" -2009 (SOED), UNEP-MAP, Plan Bleu
7. **ΧΑΤΖΗΣΤΑΘΗ Α. ΚΑΙ ΙΣΠΙΚΟΥΔΗ Ι., 1995.** "Προστασία της Φύσης και Αρχιτεκτονική Τοπίου." ΓΙΑΧΟΥΔΗ-ΓΙΑΠΟΥΛΗ Ο.Ε, Θεσσαλονίκη 1995.

www.litusgo.eu

2012

ISBN set 978-9963-720-22-4

ISBN 978-9963-720-33-0